

P.Chr. Elfferich (1909) is oud-lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, oud-wethouder van de gemeente Delft, oud-Hoogheemraad van het Waterschap Deifland.

Aanspreekbaar en herkenbaar?

Aan het verzoek van de redactie enig commentaar te verbinden aan de ontworpen politieke programma's voor de verkiezingen van het volgend jaar voldoe ik gaarne. Ik ben mij daarbij bewust, nu ik mij sinds enkele jaren aan de zijlijn van de politieke praktijk bevind, het gevaar te lopen te gaan vergelijken met het verleden. Het heeft m.i. ook voordelen in die zin dat wat gemakkelijker afstand kan worden genomen van wat Ane-ma noemde 'de politieke waan van de dag'. Dat neemt niet weg de feitelijke constatering van duidelijke verschillen in het politieke handelen in de vijftiger en zestiger jaren en de jaren tachtig waarin wij nu leven.

Toen was het de tijd van de opbouw, of om in deze maand van herdenking (mei) te accentueren, de wil ons land weer terug te brengen in de vaart der volken na het herkrijgen van de vrijheid.

Nu moeten we alles in het werk stellen om de 'doorgeschoten' samenleving weer in het rechte spoor te brengen.

Welnu, om dat te bereiken hebben de commissies voor het landelijk en het provincie- en gemeenteprogramma hun krachten en inzichten gebundeld. Allereerst zou ik willen opmerken dat het CDA daadwerkelijk bezig is de politieke lijnen te trekken, lijnen die als vertrekpunt hebben datgene wat in het Program van Uitgangspunten is vastgelegd. Dat

is ook noodzakelijk, eenvoudig een kwestie van zijn of niet zijn, voor een partij die 5 jaar jong is.

Wat is een politieke partij?

Niet meer maar ook niet minder dan een georganiseerde groep mensen, die van mening is een opdracht in de samenleving te moeten vervullen. Een doel, dat men tracht te bereiken door het volk te winnen voor zijn denkbeelden en te streven naar het beïnvloeden van het beleid van de overheid. En dan niet in getuigende zin – zo nodig ook dat – maar met bereidheid tot het dragen van verantwoordelijkheid. De uitwerking van het bovenstaande moet aanspreekbaar en helder zijn. Naar twee kanten is die helderheid

» Het CDA is daadwerkelijk bezig politieke lijnen te trekken vanuit het Program van Uitgangspunten. »

vereist, allereerst naar degenen tot wie men zich richt, het gehele volk, en ten behoeve van degenen aan wie men vraagt de doelstellingen in de politieke praktijk tot gelding te brengen.

De vraag van de redactie was een bijdrage te leveren, waarin een oordeel wordt gegeven of de beide ontwerp-verkiezingsprogramma's voldoen aan de visie zoals die in 'Van verzorgingsstaat naar verzorgingsmaatschappij' zijn weergegeven. Ik denk dat de samenstellers erin geslaagd zijn de vier kernbegrippen: gerechtigheid, solidariteit, verantwoordelijkheid en rentmeesterschap in de verschillende hoofdstukken op verantwoorde wijze te hanteren. Het is een illusie te verwachten dat iedereen het met alles tot in de details eens kan zijn. Het gaat om de hoofdzaken!

Er is echter meer. Het CDA zal de aanspreekbaarheid en vooral ook de herkenbaarheid altijd opnieuw moeten bewijzen en.... erop worden aangevallen en aangesproken. Dat zit nu eenmaal als het ware ingebakken in de C van het CDA. Een politieke partij richt zich tot de kiezer, daarvan is een groot percentage jong en – terecht – kritisch van instelling. Wat onderscheidt nu het CDA van andere partijen, vraagt de jonge kiezer zich terecht af. Het CDA zit niet vast aan de kerkelijke hiërarchie, noch aan de kerken als instituut. Het luistert wel naar de kerk (evenals naar de maatschappij). Desalniettemin wil het *zelfstandig* op christelijke wijze bezig zijn in de politiek, met eigen verantwoordelijkheid. Dus wordt macht gesteld in dienst van het recht en wordt de taak van de staat gerelativeerd. Onmiddellijk dient hieraan te worden toegevoegd, de betrekkelijkheid van het menselijk kunnen. De onvolkomenheid van de aardse samenleving dient erkend en onderkend te worden.

De C van het CDA is dus niet de gemakkelijkste van de drie hoofdletters om aan de kiezer uit te leggen, maar wel de belangrijkste. Wanneer ik nu kijk naar de beleidsprogramma's, dan lijkt mij dat de inleiding van het model provincie- en gemeenteprogramma duidelijker appelleert aan de C van

het CDA dan het landelijk verkiezingsprogramma. Persoonlijk heeft mij altijd sterk aangesproken de formulering in het Program van Uitgangspunten van het CDA hoofdstuk 1, punt 1: 'Het CDA aanvaardt het Bijbels getuigenis van Gods beloften, daden en geboden als van beslissende betekenis voor mens, maatschappij en overheid. Het CDA richt zich naar dat getuigenis met de intentie, steeds te zoeken naar de betekenis van het Evangelie voor het politieke handelen'. Als ik dan bij de inleiding een suggestie zou mogen doen, dan raad ik aan deze passage uit het Program van Uitgangspunten in een duidelijk kader op bladzijde 1 van beide programma's te plaatsen. Het is immers het begin en het eind. Het is het hart van het CDA.

Slechts als de vier kernbegrippen in de praktijk gehanteerd worden tegen deze achtergrond zal het CDA – met vallen en opstaan – standhouden en aanspreken in een samenleving die wellicht – meer dan ooit – behoefte heeft aan waarden en normen. Dan is er hoop voor de toekomst. Als ik het modern mag zeggen: als niet de ik- maar de wijcultuur ingang gaat vinden. Tenslotte toch wat terugblikkend naar het verleden, dan zal de harmonie-gedachte het weer winnen van de eenzijdige polarisatie (het niet meer luisteren naar elkaar) van de laatste jaren.

Een verkiezingsprogramma toetsen op de gebruikswaarde is minder eenvoudig dan op het eerste gezicht waarneembaar. De lezer vraagt zich – vermoed ik – soms af, of het bedacht is voor twintig jaar in plaats van voor een normale regeringsperiode. Het is immers uitgesloten dat alles in een korte tijd van vier jaar is te realiseren. Toch ontkomt men er niet aan over een groot aantal zaken uitspraken te doen dan wel aanbevelingen te formuleren. Tegen deze achtergrond gezien hebben de ontwerpers hun huiswerk goed gemaakt en nogmaals gezegd daarbij zowel het Program van Uitgangspunten en het rapport 'Van verzorgingsstaat naar verzorgingsmaatschappij' om met de geliefkoosde term van Schouten te spreken 'grosso mo-

„ We hebben als burger te weinig beseft dat we ook, en wellicht in de eerste plaats, plichten hebben. „

do' goed in het oog gehouden.

De slinger van de klok was doorgeslagen in de richting van een 'teveel' verwachten van de staat en dat ten koste van de eigen verantwoordelijkheid van de burger. Het appèl van de beide ontwerpen wijst in de richting van evenwicht en dat is goed. De samenleving is anders én meer gecompliceerd dan vroeger, we leven in meer dan één opzicht 'op het scherp van een mes'. Het uitvallen van de elektriciteitsvoorziening stagneert het functioneren van het dagelijks leven en zo zijn er meer voorbeelden te noemen. Als de ontwerpen dan in vele gevallen wijzen op de taak en de verantwoordelijkheid van het individu, maar dan gemeenschappelijk met anderen, dan is daarbij voorwaarde, dat dit mogelijk wordt gemaakt. De overheid als draagster en hoedster van onze democratische rechtsvorm kan en moet daarbij soms de helpende hand bieden, verder de burger de ruimte laten. Ik denk dat beiden dat verleerd zijn in de achter ons liggende perioden.

Teveel en te gemakkelijk wordt vaak geroepen: we hebben recht op dit of dat, te weinig beseft dat we als burger ook, en wellicht in de eerste plaats, plichten hebben. Ik houd mij verre van een betoog dat zal uitlopen op een samenleving van 'law and order'. Dat neemt echter niet weg dat, als we van de overheid verwachten dat we in ons land worden behoed voor onvrijheid en onveiligheid, beseft moet worden dat vrijheid alleen

kan functioneren in gebondenheid aan regels, die overigens in alle vrijheid worden vastgesteld. Die rijkdom hebben we in Nederland en daarop moeten we zuinig zijn. Tegelijkertijd zullen wij allen die daarop inbreuk maken duidelijk moeten zeggen dat er grenzen zijn, die terwille van die vrijheid niet overschreden mogen worden. Het kwaad moet in de wortel worden aangetast, dat wil zeggen aan hen in het bijzonder zal moeten worden gezegd dat een samenleving alleen dan zal functioneren als men met elkaar 'samen wil leven'. Of om het met onze koningin te zeggen 'elkaar willen zien'. Als we met elkaar streven naar een verzorgingsmaatschappij, dus zorg voor elkaar hebben, dan zullen we wat meer ernst moeten maken met het Pauliinische woord: 'dat de een de ander uitnemender acht dan zichzelf'. Opkomen voor de eigen mening, gekoppeld aan het luisteren naar argumenten van de ander, leidt tot besluitvorming waar ieder zich bij neerlegt en aan de uitvoering medewerkt. Dat is een proces dat met vallen en opstaan gepaard zal gaan. Maar in de grond van de zaak wordt dan de noodzakelijke aandacht geschonken aan de *zwakke* en de *ontspoorde* in de samenleving. Wie die *zwakke* en *ontspoorde* in de samenleving is moge duidelijk zijn. We hebben daarvoor tegenwoordig vele termen, die vaak te pas en te onpas, in elk geval te ongenueanceerd worden gebruikt. In feite is het heel simpel, als er maar zorg is voor elkaar over het gehele spectrum van de samenleving. Die zorg zal dan gestalte krijgen zowel op het materiële als op het immateriële vlak.

De beide ontwerpen bieden een handvat om overheid en burger – als individu en georganiseerd – te laten samengaan. Ieder vanuit eigen verantwoordelijkheid, waarbij de overheid aanvullend, stimulerend, kortom voorwaarden scheppend optreedt. In de vele artikelen van de diverse hoofdstukken worden wegen gewezen om daaraan inhoud en vorm te geven. Uiteraard meer en minder geslaagd. Er is nu eenmaal een zekere pluriformiteit in denken *binnen* de hoofdzaken

van ons Program van Uitgangspunten. Dat moeten we van elkaar aanvaarden. Dat moet binnen het CDA kunnen.

Punten, komma's en accenten zijn soms belangrijk, echter *nooit* de hoofdzaak. Ik denk, dat ieder die de beide ontwerpen zo wil lezen en beoordelen, voldoende herkennings- en aanknooppunten zal vinden.

Ik veroorloof mij nog enige opmerkingen bij met name genoemde hoofdstukken.

Hoofdstuk II

Waarom bij mensenrechten en regionale vraagstukken naast 2.3, waarmede ik van harte instem 2.9 is opgenomen, ontgaat mij ten enenmale. Deze extra benadrukking is weinig meer dan een herhaling, zij het nu toegespitst op één land. Bovendien bemoeilijkt het de realisering van 2.10, daaraan heeft Zuid-Afrika behoefte en dat niet alleen. Reeds eerder heb ik gepleit voor verdergaande contacten, juist van het CDA uit en met een open agenda van beide kanten. Een partij met een C in het vaandel kan en mag zich niet beperken tot het doen van uitspraken. Het uiterste moet worden aangewend om in gesprek te blijven of te komen. Ik wil dat ook laten gelden voor een politieke partij, ook hier hebben we te maken met de zwakke en ontspoorde.

Waarom stel ik dit nu zo? Omdat het kleine Nederland zich in dit hoofdstuk wat pretentius opstelt. Alsof Nederland het in deze barre wereld voor het zeggen heeft.

En toch..... Wij maken deel uit van het geheel en kunnen in het vrije Westen voor onze mening uitkomen, dat moeten wij als vrije staatsburgers ook doen. Doch als wij in de zo complexe en warrige materie als de samenleving en het doen samenleven van zoveel volken in het verre Zuid-Afrika iets zouden kunnen bijdragen, dan is dat dure plicht, ja christenplicht. Soms kan een klein land, een politieke partij een steentje bijdragen. Een ideaal, het zij zo, ze zijn er om na te streven.

Hoofdstuk III

Bij artikel 14 onder f, nameijk dat op de

overlijdensverklaring in het vervolg een handtekening van twee artsen vereist wordt, heb ik mij in gemoede afgevraagd of de opstellers van deze paragraaf wel voldoende hebben overwogen wat hier gezegd wordt. Is hier wel voldoende aandacht aan de positie 'op dat moment' van de achterblijvenden geschonken? Twee handtekeningen van twee artsen wil mijns inziens zeggen, dat beiden zich hebben vergewist van het intreden van de dood en dus beiden aanwezig dienen te zijn. Anders is de tweede handtekening eenvoudig een papieren maatregel en betekent weinig meer dan niets. Ik pleit nadrukkelijk voor nadere overweging van dit voorstel en vooral voor toetsing op uitvoerbaarheid.

Hoofdstuk IV

Een ambitieus hoofdstuk dat bij de toekomstige kabinetsformatie duidelijke prioriteitsstellingen zal eisen, wil de onderhandelende fractie niet ondergaan in de veelheid van de problematiek van deze sector. Bovendien zal de economische situatie van dat ogenblik ruimte voor bijstellingen vragen. Als die ruimte bij de vaststelling van dit programma wordt vastgelegd, is dit hoofdstuk goed bruikbaar.

Een tweetal aantekeningen:

Art. 14 spreekt over een eventueel gefaseerde afschaffing van de WIR. Een en ander naarmate het rendementsherstel vordert. Dat moet allemaal nog gebeuren, al zijn er gelukkig tekenen van herstel. Naar mijn mening is er aanleiding voor de vraag of *deze* stellingname *nu* niet tot onzekerheid bij betrokkenen leidt.

Art. 66-71: energie. Ik heb de indruk dat iedere heilige hier zijn kaarsje moet hebben. Waarom geen helder standpunt in art. 70 door te zeggen dat kernenergie aanvaardbaar is en moet worden toegepast mits aan de voorwaarde wordt voldaan van een aanvaardbare en beheersbare oplossing van radioactief afval? Ik denk dat voor wat de vorderingen van de techniek betreft geen weg terug is, wèl moeten wij de grootste nadruk leggen op de beheersbaarheid van

datgene dat door mensen wordt gewrocht. De mens blijft ook hierin mens, een beperkt wezen.

Hoofdstuk V

De ervaring van de laatste jaren heeft mij geleerd dat er in dit tuintje heel wat te wieden valt. Het hoofdstuk geeft een aantal goede aanzetten. De budgettering in algemene zin is een goede zaak, de belanghebbenden worden gedwongen zelf prioriteiten te stellen. Dat zal lukken indien de vast te stellen budgetten op verstandige wijze worden vastgesteld, zodat de kwaliteit van de gezondheids- en maatschappelijke zorg wordt behouden. De artikelen 1 a, b en c lijken niet te sporen met de inleiding waar gesproken wordt over de versterking van de

bestuurskracht van particuliere organisaties. Een verstandig beleid moet leiden tot vereenvoudiging en helderheid en daaraan twijfel ik op dit punt. Over de positie van de medische specialisten maakt art. 5 een wat tweeslachtige opmerking. Wat hier wijsheid is vermag ik nog niet te zien. In elk geval heb ik *nu* met het woord 'moeten' moeite.

Tenslotte: een programma is van mensen voor mensen. De praktijk is echter vaak sterker dan de leer. Indien dat zo is, dan dienen de hoofdpunten van het beleid overeind te blijven. Zou dat mislukken, dan wordt de toelaatbare grens overschreden. In dat geval is zowel de C als de D van het CDA in het geding of anders gezegd: het zijn of het niet zijn van het CDA.

Drs. W.T. van Gelder (1942) is lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, belast met natuurbescherming en recreatie; provinciale bedrijven; automatisering en informatieverwerking.

Vrijetijdsbeleid, van harte!

Een tijdsbeleid valt in twee componenten te verdelen, een vrijetijdsbeleid (tijdsordening) en een beleid gericht op de besteding van de (vrije) tijd.

Die tweeledige benadering blijkt duidelijk uit art. 2.1 van de paragraaf Vrijetijdsbesteding, recreatie en sport, waarbij bij de toenemende aandacht van de overheid voor de vrijetijdsbesteding, 'vooral indeling en spreiding voor de vrij te besteden tijd een belangrijk uitgangspunt zullen zijn'. Deze formulering vormt een winstpunt in de CDA-benadering

van deze beleidssector. Als consequentie zou echter in de tussenkopjes van deze paragraaf en het betreffende artikel de aanduiding vrijetijdsbesteding door het begrip vrijetijdsbeleid kunnen worden vervangen.

Wellicht dat aan 'indeling en spreiding van de vrij te besteden tijd, 'omvang' kan worden toegevoegd. Er wordt dan o.a. een verbinding gelegd naar de paragraaf herverdeling van werk van hoofdstuk IV Sociaal-economisch beleid (art. 21-30).

Vrije tijd is van oudsher gezien als de contra-